

Թիւնը որչափ տեսեց և որ տարւոյն աւարտեցաւ ոչ մէկ պատմական վկայու թիւն ունինք. յայտնի է սակայն որ խրատուած առաջին փորձէն՝ զգուշացան այս երկրորդ անգամ փոքրասկի կամ աճապարանքով գործելէ։ Մանաւանդ թէ, նկատելով այդ գործին ներքին հանգամանքը՝ ինչպէս որ այսօր մեզի կը ներկայանայ իր բնագրական առաւելութիւններովն ու եզականութիւններով՝ հարկ է ըսել թէ բաց ի լեզուի գեղեցկագիտական տեսակէտէն համեմատական ու բաղդատական մեծ աշխատանք թափուած է, յայտկապէս նախականոն գրքերուն վրայ, աշխատանք մը որ համբերատար նուիրում եւ երկար ժամանակ կը պահանջէր. և զարմանալի չթուի՝ եթէ ըսենք որ ան տեսած է մինչէւ Ս. Սահակի մահը¹ (438 կամ 439 Նաւասարդ)։ Այս եզրակացութեան կը ստիպուինք յանգիլ այն պատճառով որ Աստուածաշունչի քանի մը գրքեր Ս. Սահակի սրբագրութեան չեն արժանացած, թերի² մը որ կրնայ բացատրուիլ մի միայն Ս. Հայրապետին մահով։

Թէեւ տեղի ուր թարգմանութիւնները կատարուեցան մէկ չէ, և ոչ հիմնական պարագայ, սակայն գործին հետ կարծես ան ալ նուիրականութիւն մը կը ստանայ:

Ալիշան ուզելով մեկնել Խորենացույն և Փարպեցույն խօսքերը՝ որոնք անմիջապէս կը յաջորդեն Գրեբու գիւտի պատմութեան Սամոսի մէջ, կ'ըսէ. «Իբր փորձի համար (Ս. Մեսրոպ) ձեռք զարկաւ թարգմանելու և գրելու հայերէն Սողոմոնի Առակաց զիրքը: Այս եղաւ սկիզբն թարգմանութեան Ս. Գրոց, հեռու և անծանօթ

կղզւոյ մը մէջ³» (Սամոս): Եւ Աւիշան՝
համեմատ Խորենացւոյն, Ղ. Փարպեցւոյն
և սուտ — Կորրինի⁴՝ կը պնդէ Սամուի վրայ.
«Մեր գրերուն զտնուած տեղն հետաքըն-
նութեան արժանի է. ոմանք Սամոսի տեղ
Սամոստիա կամ Շամուշատ քաղաքը կար-
ծեցին, ոմանք այլ ի Բալու եղած է կ'ը-
սեն այս գիտս. ստոյգն ի նախնեաց վկայի
Սամոս կղզին... որ և արժանի է մեր
գպրութեան կամ Ս. Մեսրոպայ ուխտա-
տեղեաց մէկն ըլլալու⁴»:

Մինչդեռ Հ. Յովհ. Վ. Թորոսյան, Ա. Գոնց և ուրիշներ հաստատապէս Սամուսատ կը դնեն, ըստ Կորիւնի, և Յնադեան յիշեալ գործին մէջ (էջ 20) կ'ըսէ Թէ «վայրկեան մը իսկ չէ կարելի երկմտիլ»:

Այս Նախկին Թարգմանութեան մասին ուրիշ կարծիք մ'ալ կայ, որուն համեմատ Ս. Մեսրոպ Բիւզանդիոնէն յաղթանական վերադառնալով յռնանայ բաժինը, երբ հոն ալ տարածելու կ'աշխատէր մշակոյթը՝ Թարգմանեց ուրիշ մասեր Ս. Գրքէն։ Կարծիք մը որ սակայն հաւանականէն անդին չ'անցնիր։

Նախկին թարգմանութեան ամբողջական ձեռնարկին համար՝ Ղ. Փարպեցւոյն համեմատ պէտք է զնեւ Վաղարշապատը: Հոտ էր անշուշտ Ս. Սահակ « թարգմանութեան պարապեալ» երբ Ս. Մեսրոպ Վերադարձաւ Վրաց և Աղուանից կողմերէն:

Երկրորդ թարգմանութիւնը, սակայն, (գէթ) սկսած է Աշտիշատի մէջ՝ ուր թարգմանիչները գտան Ս. Սահակն ու Ս. Մեսրոպը և անոնց յանձնեցին Ս. Գրբի ստոյգ և վաւերական օրինակները:

(Շարունակելի) Հ. ԵՂԻԱ ՓԵՋԻԿԵԱՆ

1. Հիդրոնականին համարիտ էին թուականին մասին. այսպէս, Կորին՝ 438-ին կը գնէ՝ Խորենացի՝ 440. Գ. Փարպեցի՝ 439. Զմաճեան՝ 440. Գաթըրճեան՝ 440. Կորայր - Յնադեան-Ադոնց՝ 438 (ըստ Կորինի). Ամեշան՝ «Եւթն Սեպտեմբրի 439 տարւոյն, յօր Էշ»:

2. Որով ուզելի չի թուիր Նորայրի կարծեք թէ Ս. Գրքի «չիբրնական աշխատութիւնն (այսինքն՝ սրբազորութիւն ի ստոյգ յունիաբնի օրինակաց) աւարտեալ է յամին 435 կամ 436» (Տէս Կորինեւ եւն իջ 433):

Ըստ այսմ 1934-1935թ նկատելու ենք իբրեւ 1500

ամեայ յորեւեան Աստուածաշունչի երկրորդ թարգմա-
նութեան կամ սրբագրութեան սկզբնաշրտչեան. և այդ
զիտումով էր որ վանքիս Հայկական Հիմարանի 1933-
1934ի շրջանին բացման Բանախօսութիւնը կ'ողջունէր
1934 թուականը որպէս յորեւիսական տարի, բացառեւ-
նով այդ սրբազան զործին բացառիկ նշանակութիւնը
ազգային և կրօնական, լեզուական և բարոյական տե-
տականերով, պարգեւով միանգամայն բանախօսութեան
մինչև օրս կատարած ուսումնասիրութիւնը անոր մասին:

3. $\mathfrak{B}_{m,2/p,4p}$. U. էլ 325. — 4. U_{57} . էլ 324-325. $\delta m_{5,1}$

Ս. ԲԱՐՍԵՂ ԿԵՍԱՐԱՅԻ

ԻՐ «ՎԵՅՈՐԵՍ.3» ՃՍ.ՈՒԵՐԸ ԵՒ ՀՍ.Յ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Խորունկ միտք մը՝ բարձր թռչններով, ազնուական հոգի մը, աղամանդեայ սիրտ մը, անվեհեր կամք մը և կորով մը, զրեթէ աստուածային հեղինակութեամբ ձոխալացած, որուն առջեւ ձկեցան՝ տեղի տունին գոռոզ իշխաններ, նոյն իսկ կայսրներ, — գերազանց աստուածաբան մը, իմաստասէր մը, պերճախօս մը, հմուտ հաւասարապէս բարտաքին գիտութեանց, որպիսի ո՛չ մէկը Ս. Հայրերէն, — ահա՛ Ս. Բարսեղ Կեսարացին։ Սա իր կեանքով և գործերով, իր հանճարով և զրութիւններով, մանաւանդ այն գոհար Վեցօրեայ ճառերով, ամէն դարու և ազգի մեծամեծ մտքերուն հիացումը շարժել՝ յարգանքը վայելեր է։ Կը բաւէ յիշել Նազխանգացոյն, Նիւսացոյն, Ամփլուքոսի, Փիլոստրատոսի, Եւլազիոսի և ժամանակակից բոլոր մատենագիրներուն հիւսած ներբողեանները աւնոր մասին։ Իր անունէն միայն զիւթուած՝ Եփրեմի նման մեծ Ս. Հայր մը, Ասորիքի խորերէն մինչեւ Կեսարիա կ'երթայ, զինքը տեսնելու, խօսքը լսելու և օրհնութիւնն առնելու։ Ինչպէս ուրիշ մեծ Ս. Հայր մը Արեւմուտքին, անոր յիշեալ հոյակապ ճառերէն հմայուած, կ'իւրացնէ անոնց իմաստները իր համանուն զրութեան մը մաստները իր համանուն զրութենէն մէջ, և անոր զիւցազնական արութենէն ներշնչուած՝ Թէոդոսի նման կայսեր մ'առջեւ տաճարին դռները կը փակէ։ Անոր համբաւը դարերու շրջանին ո՛չ միայն չի նուազիր, այլ երթալով կ'աճի, այնպէս որ Փոտոմոսի, Երազմոս, և ուրիշ հին ու նոր քնադատներ, բանասէրներ, խոսանց բայառութեան և անվերապահ, խորին հիացումով կ'արտայայտուին անոր մասին, գերազանց զնելով զինքը՝ իբր պերճախս՝ քան նոյն իսկ Դեմոսթենէսը։ Իւր առանց պատճառի չէ՛ անշուշտ, որ

յոյն եկեղեցիին՝ իր բոլոր Ս. Հայրերու շարքին՝ իրեն միայն յատկացուցեր է մեծ տիտղոսը, և տիեզերական Դ. Ժողովը միայն հռչակեր է զինքը « առաջին և մեծ քան զընաւ Ս. Հարս եկեղեցւոյ » :

Ուրիշ աւելի յարմար առթի թողլով անոր աւելի լուրջ և ընդարձակ կենսագրութիւնն ընել, աւելորդ կը համարիմ հոս անոր գործերուն և զբաղան աշխատութեանց վրայ խօսիլ, քանի որ ծանօթ են անոնք ամենուն, և որոնց մասին՝ բացի վերոյիշեալ մատենագիրներէն՝ վերջին ժամանակներու անուանի քննադատներ և հայրախօսներ, ինչպէս Կոս, Բեհրինգեր, Վիլմէն, Աւար, Փիաւոն, Բարդենհեւր և ուրիշնէր զրաժ են հեղինակօրէն: Իսկ մեր մէջ, նոյն իսկ Դ - Ե դարուն, Փաւստոս Բիւզանդացին է, որ կ'աւանդէ անոր մասին մի քանի՝ թէ և աննշան՝ դէպքեր, որ եթէ նոր փայլ մը չեն աւելցնեն անոր արդէն լուսաւոր դէմքին վրայ, բայց ցայտուն և կարկառուն կերպով կը քանդակեն անոր սրբութիւնը, մանաւանդ անոր ուժեղ նկարագիրը և համարձակ վարմունքը կայսերաց հետ: Փ. Բիւզանդի մէջ կը կարդանք, որ երբ մեր Ս. Ներսէս Պարթեւը հանդիսապէս կաթողիկոս կը ձեռնադրուէր Կեսարիոյ Եւսերիոս հայրապետէն, լուսնդէն աղանի մը կ'իջնէ Բասիլիոս երիցապետին գլխուն վրայ, և անկէ թռչելով կ'երթայ կը հանգչի Ս. Ներսիսի գլխուն վրայ¹: Ասկէ վերջը, նոյն դպրութեան ամբողջ Է գլուխը կը նուիրէ Ս. Բարսղի, դրուատելով անոր անարատ վարքը, զանազան բարեգործական և մարդասիրական գործերը, անոր խոնարհութիւնը, անգու-

1. Փ. Բիւզանդ. Պատմութիւն Հայոց. Վ. Էնեմիւկ.
1832. Դ զար. Դ զԼ. էջ 72.

գաղան իմաստութիւնը, և մանաւանդ պերճախօսութիւնը և փիլիսոփայական արուեստը, «որով ինոյր արկանէր հանապազ զամենայն զուր բացեալ զբերանս հերեւտիկոսացն»¹, և անոր՝ աւելի քան երկնաւոր հրեշտակի մը՝ սքանչելի տեսիլը, եւն։ Սոյն հակիրճ պատկերին վրայ է՝ որ կը ձեւէ յետոյ և կը պատմէ ընդարձակօրէն մեր Ս. Ներսիսի վարքը և հիանալի գործունէութիւնը, ցոյց տալով զանազան համեմատական կէտեր այդ երկու ժամանակակից մեծ հայրապետներուն միջև, որոնք անպատճառ ունեցեր են իրարու հետ այլ լեւալ իրաւասական և վարդապետական խնդիրներու մասին տեսութեանց և գաղափարներու շփոմներ կամ փոխանակութիւններ այն փոթորկալից ժամանակներուն, ինչպէս կարծել կու տան մեզի Ս. Բարսղի թուղթերը։ Նոյն փաւստոս պատմիչը, Ը զլիւն մէջ², կը յիշատակէ Վաղէս կայսեր Կեսարիա գալը երկու արիւսեան եպիսկոպոսներով, վիճելու համար նոյն ժամանակի կրօնական խնդիրներու մասին Եւսեբիոս հայրապետին հետ, որ անկարող զգալով ինքզինքը յաղթական ելլելու այդ կրօնական պայքարին մէջ, իրեն օգնական կը կանչէ Ս. Բարսեղը, որ իր եպիսկոպոսին ետեւը կեցած, իմաստուն և հզօր փաստերով և Ս. Գրքին վկայութիւններով ափիբերան կ'ընէ՝ կը ջախջախէ արիւսեան եպիսկոպոսները։ Այդ պահուն Վաղէս՝ տեսնելով Եւսեբիոս եպիսկոպոսը չափազանց Փրտնած՝ կը հարցնէ իրեն. «Արդ զի՞ է զի հոսին ի բէն այդչափ քրտունըդ»։ որուն անմիջապէս կը պատասխանէ Բարսեղ. «Երկուս խոզս (երկու արիւսեանները կ'ակնարկէ) և մի էշ (ասով ալ կայսրը կ'ակնարկէ) վարեալ այնչափ ընդ երկար ճանապարհ, և զուստ Զի՞ ես քրտնեալ այդչափ...»³։ Վաղէս՝ սաստիկ վիրաւորուած Բարսղի այդ կծու խօսքէն՝ ամօթահար կը ձգէ կը փախչի իրեններով, և բուն հալածանք մը կը հանէ ուղղափառ հաւատքին դէմ։ — Ս. Բարսղի Վեցօրեայ ճառերուն ձեռագրի մը նախաբանին մէջ, «Սկիզբն և պատ-

ճառ վեցօրեայ զրոցն ի սրբոյն Բարսղէ ասացեալ» տիտղոսով, — Միջագիւղի Սնտոնեան Հարց մատենադարանին մէջ պահուած, — կը յիշատակուի նոյնպիսի սրամիտ և խայթող՝ բայց աւելի ազնուական՝ պատասխան մը Ս. Հօրս առ Յուլիանոս Ուրացոյ կայսրը, որ Պարսից դէմ պատերազմի գացած ատեն Կեսարիայէն անցնելով՝ կը փափաքի տեսնել իր նախկին ընկերակիցը։ Բարսղէ՝ անոր փափաքին վրայ՝ կ'երթայ զինքը տեսնելու, հետը տանելով «Բաղարջ» ըստ ձեւոյ սրբութեան հացին», զոր կ'ընծայէ կայսեր. իսկ սա, կ'ըսէ նախաբանին հեղինակը, «Ետ Բարսղի երիտրցակս խոտոյ»։ որուն իսկ և իսկ կը պատասխանէ Սուրբ անայլայլակ. «Յորմէ մեք ճաշակեմք՝ բերաք ձեզ, և յորմէ դուք ուտէք՝ ետուք մեզ»...։ Սնտիջայէս ոտք կ'ելլէ կ'երթայ Յուլիանոս զայրացած՝ սպաննալով. «Յորժամ դարձայ ի Պարսից, զքեզ չարաչառ տանջեցից, և զքաղաքդ տապալեցից»։

Փ. Բիւզանդէն զատ, մեր Յայսմաւուրները, Ճառքները, Վկայարանութիւնները, ընդարձակ և մանրամասն կենսագրութիւններ ունին Ս. Բարսղի, — ինչպէս նաեւ մեր նշանաւոր բանասէր Հ. Մ. Ազեբեան իր «Լիակատար Կարք սըրբոց»-ի հատորներուն մէջ, և յետոյ Հ. Ս. Սուրբի՝ 1873 տարւոյ «Բազմավէպ»ին է մէջ, և ուրիշներ ընդարձակ պատմական քննական ուսումնասիրութիւններ ընծայեր են անոր։ Ինծի, ուստի, սրիշ բան չի մնար՝ բայց հարեւանցի տեսութիւն մ'ընել Ս. Հօրս Վեցօրեայ ճառերուն վրայ, և անցնիլ քանի մը զիտողութիւններ ընելու յատկապէս անոր հայ թաղմանութեան վրայ, որ մեր Ոսկեդարու Գահարնէն մին է, ցոյց տալով մէկ կողմէ թարգմանչին առաւելութիւնները, և մյուս կողմէն՝ անոր ինչ ինչ տկար և թույլ կողմերը։

Անթիստելի է, թէ Ս. Բարսղի մեծութեան և գրական համբաւին մէջ մծագոյն բաժին մ'ունին իր Վեցօրեայ ճառեր։ Հոն

1. Անդ. էջ 94-95։ 2. Անդ. էջ 95-99։ 3. Անդ. էջ 98.

կը պարզուի առջեւնիս արարչագործութեան վսեմ տեսարանը։

Սոյն, մեծ էր ան իր հովուական բարձր պաշտօնին մէջ, երբ աստուածային նախանձով վառուած՝ կը մաքառէր և կ'ըմբերանէր հայհոյիչ լեզուները, կը պաշտպանէր տկարները հզօրներուն դէմ, աղքատները՝ անսիրտ հարուստներուն և վաշխառուներուն դէմ, կը մխիթարէր վըշտացեալ հոգիները, կ'ուսուցանէր և կը լուսաւորէր տգէտները հաւատքին և ճշմարտութեան խորհուրդներուն մէջ, — մեծ էր ան, երբ համարձակ և արիարար կ'ընդդիմանար ամբարիշտ իշխաններուն և բռնաւորներուն, կը կշտամբէր՝ կը պատուհասէր փառասէր և ըմբոստ եպիսկոպոսները, կը հարուածէր մեծամեծներուն ախտերը և մոլութիւնները, աստուածասաստ բարկութեան շանթեր կ'արձակէր անգգաճներուն զլիւն։ Բայց որչափ աւելի մեծ, երբ հաւաքած շուրջը հաւատացեալ ժողովուրդը, և գրեթէ բովանդակ քաղաքը, կը պատկերացնէր անոր առջեւ՝ արեւելեան ճոխ երանգներով և հելլէն մտքին նուրբ տեսութիւններով՝ Աստուծոյ ամենակալ զօրութեան հրաշալիքը, տիեզերքին գեղեցկութիւնը՝ իր համայնքին և մարտնչութեան զարմանալիքը, սերուն մէջ, արարչութեան զարմանալիքը, — երբ տիրացած ունկնդիրներուն մտքին ու սրտին, կ'ոգեւորէր, կը խանդավառէր, և աստուածային սիրոյն խոյանքով մինչև երկնքին անհաս բարձրութիւնները կը վերացնէր զիրենք, — քրիստոնէական կրօնքին լացնէր զիրենք, թէ և ինքնին համոզիչ և պատուէրները, թէ և ինքնին համոզիչ և զրաւիչ, յոյն բերթողներուն թոխով և ատտիկեան պերճախօսներուն ոճով և լեզուով կը ներկայացնէր, ունկնդիրներէն շատերը անճաշակ ըլլալով տակաւին ճշմարտութեան անպաճոյճ լեզուին և ոճին։ Որովհետեւ Ս. Հօրս ճառերը և քաղցնէր լսելու կը վազէին ոչ միայն հաւատացեալները, այլ նաեւ հեթանոս իմաստասէրներ, ներքին զիտուններ, պերճախօսներ, որոնց համար զմայլանք մ'էր, վայելք մը, հրճուանք մը, լսել անոր հանճարեղ գիւտերը, անոր ի-

մաստալից խօսքերը, անոր հոգեշունչ խրատները, անոր գունագեղ կենդանի պատկերները, և մանաւանդ այն նուրբ և կուռ փաստերը, որոնցմով կը հերքէր յոյն փիլիսոփաներուն մոլար կարծիքները։ Սն կ'ուսումնասիրէր տիեզերքը, կը վերլուծէր բնութեան կարգերը և օրէնքները, կը կապէր իրարու շղթայօրէն անշունչ և շնչաւոր ստեղծութեան, աշխարհի և բնաւոր էակները, նիւթեղէն և հոգեղէն գոյացութիւնները, որոնցմէ կը կազմուի այն տիեզերական ներդաշնակ համբերգը, այն հոգեցունց եթերային ովսանան, զոր կը նուագէ բնութիւնը ի պատիւ Արարչին։ Սն՝ երկնքին մեծաքանչ տեսարանին վրայ հիացած ատեն, ուր կը մրցին կարծես լուսաւորները՝ մին աւելի քան միւսը՝ աւելի գեղեցկօրէն պատմելու Աստուծոյ փառքը և զօրութիւնը, ոչ նուազ կը հիանայ ծաղկի մը, բոյսի մը, գեղունի մը կազմութեան հրաշալիքին վրայ։ Սն կը զմայլի հաւասարապէս լայնատարած ծովերուն, բարձրաբերձ լեռներուն, փոթորիկներուն, յաղթանդամ կէտերուն և ամենի գազաններուն վրայ, ինչպէս հովտի մը մէջ փչող գեփիւռին, ծաղկէ ծաղիկ թռչտող մեղուին վրայ։ Ս. Հայրս՝ իր այս գործին մէջ՝ լոկ բնապատում մը չէ, որ իրեն հմտութեան համար կը նկրտի թափանցել բնութեան գաղտնիքներուն, այլ և աստուածաբան մ'է, իմաստասէր մը, որ երեւելի իրերէն կը բարձրանայ առ աներեւոյթ էակը, ներշնչուելով առ այս ոչ միայն Ս. Գրքէն, որ բուն իսկ աղբիւրն է ամէն գիտութեանց, այլ նաեւ հեթանոս գրիչներէ՝ որոնց մէջ կ'երեւին ինչ ինչ կայծեր ճշմարտութեան, ինչպէս Պլատոնէ և Արիստոտէլէ՝ որոնք կը հիանան տիեզերքը ստեղծող և վարող գերագոյն Մտքին վրայ, ինչպէս Պլուտարքոսէ և Պղոտինոսէ՝ որոնք սխրացած զարմանազան ստեղծութեան և բնութեան երեւոյթներուն և ներդաշնակութեան վրայ, վերին նախախնամութեան աջը կը նշմարեն հոն։ Սն ոչ նուազ կը հետաքննէ և կը լուծէ բնագիտական այնպիսի կնճառ հարցեր,

որոնց առջեւ ամփրեւրան պիտի մնային հեթանոսութեան մեծագոյն իմաստասէրները: Ան՝ իր այս գրութեան մէջ՝ կը միացնէ յունական զարգացած մտքի մը սրամիտ դիտողութիւնները իր բնիկ արեւելցիի վառվառն երեւակայութեան: Անոր ոճը և լեզուն՝ աւելի բանաստեղծի թռիչ մ'ունի, քան լոկ պերճախօսի մը շունչը: Իր ճաշակին ներուժեամբ և յստակութեամբ, իր իմաստներուն ճոխութեամբ և գունեղ պատկերներով, որոնց վրայ եթէ աւելցնենք քրիստոնէական օծումը և շնորհքը, մանաւանդ ճառած նիւթերուն բարձրութիւնը, անհամեմատ կերպով կը գերազանցէ անքան բոլոր նախորդ ճարտասանները, և իրմէ վերջը եկող պերճաբան բեմասացներէն և բարոյախօսներէն ո՛չ մէկը կը ցերէն հաւասարի իրեն, թո՛ղ թէ գերազանցել զինքը: Եւ իրօք, ինչպիսի գեղեցկութիւն բացատրութեան, ինչպիսի զանազանութիւն, ինչ ներդաշնակ զուգակողմութիւն ոճին և նկարագրած իրերուն մէջ: Ծովին և արեւին վրայ ճառած ատեն՝ անոնց մեծութիւնը և վեհութիւնը կը զգանք իր խօսքերուն մէջ, ինչպէս նազելի գրգանք մը՝ փափկութիւն մը, երբ գողտր ու շնորհալի էակներու վրայ կը խօսի: Ան՝ իրր աստղագէտ՝ լուսաւորներուն պարայածիկ շարժումները կը հետազօտէ, անոնց զարմանալի երեւոյթները և ազդեցութիւնները երկրիս և ծովերուն վրայ, և կը հերքէ՝ գրեթէ ծիծաղելի ընելու չափ՝ քաղեայ ախտաբաններուն բարբառնալիքը, որոնք մարդկային ճակատագիրը աստղերուն ազդեցութեան կ'ենթարկէին: Կարելի էր աւելի պայծառ և բիւրեղեայ բառերով պատկերացնել լոյսին ստեղծումը և այն յանկարծոյն բոցավառ ճաճանչումը մռայլ երկնքին բիւրաւոր լուսաւորներով, երբ հնչեց Աստուծոյ ամենագոր «Եղիցի»ն: Եթերին անմատչելի բարձրութիւններէն կ'իջնէ երկրիս և ծովերուն խորերը, և կը տեսնենք ահա՛ ամուլ, ապաւեր, խուպան հողին փթթումը, բողբոջումը ամենազան բոյսերով, ծաղիկներով և մայրիկներով, ինչպէս նաեւ օդին և ջրերուն

եռալը՝ զեռալը՝ ամենազգի թռչուններով ու ձկներով: որոնց բոլոր տեսակները, անոնց ծնունդը, բնազդները, ձիրքերը, իրարու հետ առնչութիւնները, անոնց կազմուածը, պայքարները, եւն, գեղեցիկ դրուագներով կը հիւսէ, ո՛չ միայն կատարեալ բուսական և կենդանաբան մը ներկայանալով, այլ նաեւ խորունկ բարոյախօս մը, երբ անոնց իւրաքանչիւրին ձիրքերը կամ թերութիւնները, օգուտը կամ վնասը, գեղեցիկ կամ տգեղ կողմերը մատնանշելով, բարոյական դասեր և խրատներ կը հանէ անոնցմէ ունկնդիրներուն:

Ո՞վ չի յուզուիր, ո՞ր աշխարհասէր ամբարհաւած մարդը չի սարսուր, ո՞ր աղքատիկ և խոնարհ անձը չի սիրփութիւր, երբ կարգայ անոր հրաշալի նկարագիրը հարուստ, գոռոզ և փառասէր մարդուն, որ մեծութեանց ու պատիւներու, մարմնաւոր հաճոյքներու և գովութեանց ունայնութեամբ շլացած՝ սոնքացած, և ահա՛ բախտին յեղակարծ հարուածով մը շանթաւար՝ կը տապալի, կը փշրի, կ'ոչնչանայ (էջ 85-87): Ո՞վ չի հրաշանար մեղուններուն ժրաջան աշխատութեան և արուեստին ճարտարութեան վրայ, զոր այնքան գեղեցկօրէն կը նկարագրէ Ս. Հայրս՝ ի խրատ և ի յորդոր ունկնդիրներուն, և որոնց աշխատութեան պտուղը զԱստուած կը փառաւորէ և կը զուարճացնէ մարդս (էջ 164-167): Ճայերուն օրինակով կը խրատէ երիտասարդները ծնողասէր ըլլալ, մանաւանդ անոնց ծնութեան օրերուն (էջ 168), և ծնողներն ալ կը խրատէ չնմանիլ արծուին, որ իր ձագերէն մէկը միայն պահելով և սնուցանելով, միւսներն «ի բաց մերժեալ ընկենու» (էջ 170): Կը յորդորէ դարձեալ՝ սոխակին և ճպուռին օրինակներով՝ շնորհակալ ըլլալ Աստուծոյ բարութեան և անոր փառքն օրհնել և գեղգեղել (172-173): Կընանք երեւակայել, թէ ինչ բուռն և խոր տպաւորութեան տակ կը մեկնէին ունկնդիրները, յետ լսելու իրենց հովուին այս գեղեցիկ և ազդու խրատները և պատուէրները, որ կը յորդորէր զիրենք բարի

և զթած ըլլալ, և կը զգուշացնէր չար գործերէն այնպիսի կենդանի օրինակներով: Միով բանիւ, կը յուզէ՝ կը գործովէր զանոնք, երբ աղքատներուն տառապանքը կը նկարագրէր սրտաճմլիկ խօսքերով, և մերթ անոնց զայրոյթը կը շարժէր՝ հարուստներուն զեղի ու շռայլ կեանքը առջենին դնելով, ինչպէս վաշխառունը, լուռ չարամիտ հնարքները ցոյց տալով, և ուրիշ անգամներ անոնց ծիծաղը կը շարժէր, տեսարանին վրայ հանելով ազահնէրուն ծաղրական հոգերն ու տագնապները: Բայց, ամսոս, որ կը հասնի մինչեւ մարդուս ստեղծումը, մարդուս՝ որ արարչագործութեան պսակը և մեծագոյն զարդը պիտի ըլլար, տէր և իշխան կարգուելով բնութեան և բոլոր արարածներուն, և լուռ վայելքին համար ստեղծուած էր երկինքը ու երկիրս, և ահա՛ կը դադրի հոն գրիչը: Ո՞վ չ'երեւակայել, թէ ան ինչպիսի գրիչը: Ո՞վ չ'երեւակայել, թէ ան ինչպիսի տիպ հոգեշունչ՝ մարդուն, նկարագրելով անոր ստեղծումը, հոգւոյն և մարմնոյն զարմանալի ձիրքերը և գեղեցկութիւնը, անհուն երջանկութիւնը Ազաւայ ու Եւայի՝ իրենց անմեղութեան վիճակին մէջ, դրախտին ամենալիւր զրգանքը և փափկութիւնը, և վերջապէս չարաթոյն օձին նենգամիտ հնարքները, և անոնց հետեւանքով մեր նախածնողաց անկումը և արտաքսումը դրախտէն: Այս բոլորէն զրկուած ենք, դրախտէն: Այս բոլորէն զրկուած ենք, որ յետոյ չափով մը լրացուց Ս. Հօրս կրտսեր եղբայրը Գրեգոր Նիւսացին, բայց ո՛չ այնպէս՝ ինչպէս պիտի ունենայինք իր երէց եղբոր ոսկեղէն գրչէն:

Անտարակոյս է, թէ Վեցօրեայ ճառերուն թարգմանութիւնը մեր Ոսկեդարու ամենէն փայլուն շրջանին կը պատկանի, և անոր հրաշակերտներէն մին է, ինչ որ պիտի չըկրնանք ըսել նոյն Ս. Հօր յիսուն և աւելի ճառերուն թարգմանութեանց համար, թեւեւ բացառութիւն ընելով միայն «Հայեացի քեզ» ճառին, որ անպատճառ մեր Եղբոր շրջանին պատկանելու արժանիքն ունի,

մինչ միւսները հաւանօրէն երկրորդ կամ կրտսեր աշակերտներէն թարգմանուած ըլլալու են, և շատերը՝ յաջորդ դարերու հելլենարան գրիչներէ, ինչպէս ցոյց կուտայ անոնց լեզուն: Մինչ Վեցօրեայ թարգմանութիւնը կը կրէ հաւաստեալ Ոսկեդարու կնիքը, Ս. Սահակայ և Մաշթոցի երկցագոյն աշակերտներէն մէկէն եղած, գորտեսած և կարգացած ըլլալու է Եզնիկ՝ նախ քան գրելը որ հոյակապ «Եզնիկ զանոց» գործը, ինչպէս գուշակել կուտան ինչ ինչ համեմատութիւններ կամ նմանութիւններ՝ որ կան երկուքին մէջ: Սոյն թարգմանութիւնը Ոսկեդարու կ'ընծայեն նաեւ գրքիս հրատարակիչները. «Թարգմանեալք են (ճառքս) աներկբայ յերանաշնորհ նախնեացն մերոց հինգերորդի դարուն, զի զժամանակին ունին գոճ». իսկ «Հայկազեան» բառարանին յօրինողները կ'ըսեն անոր մասին. «Հին թարգմանութիւն քաջ հայկաբանութեամբ, այլ կարի ընդարձակեալ ոճով, ըստ իմաստից եւեթ յարմարեալ բնագրին», առանց որոշելու դարը: Ո՞վ է ուրեմն հեղինակը այս հրաշալիքին: Ո՛չ ոք գիտէ, անձանթ է, ինչպէս անձանթ են Ոսկեբերանին «Մատթէի Աւետարանին» և «Պօղոսի Թղթոց» մեկնութիւններուն և Ս. Եփրեմի գործերուն թարգմանիչներուն անունները: Սակայն, անվիճելի է որ մեր Եղբոր ամենէն աւելի փայլուն շրջանին կը պատկանի սոյն գործը, և պիտի փորձուէի վայրկեան մը այն աշակերտներէն մէկուն ընծայել այս թարգմանութիւնը, որոնք Բիւզանդիոն երթալով «ուսեալք» և տեղեկացեալք՝ թարգմանիչս կարգէին ըստ հելլենական լեզուին: Սակայն հարկ է դիտել, որ Վեցօրեայ թարգմանիչս՝ թէեւ հմուտ հայկաբան մը և միանգամայն աստուածաբան վարդապետ մը, չ'երեւիր ունենալ այն խոր հմտութիւնը յոյն լեզուին, որ պիտի պահանջուէր անշուշտ Բիւզանդիոն զացող և ուսանող աշակերտէ մը: Ո՞ր թողունք որ՝ Բարսղի այս ճառերը

1. Կորին. Վարք Մաշթոցի. էջ 32-33.

ո՛ր է լոկ վարդապետական գործ մը չեն կամ պարզ մեկնութիւն մը, այլ աւելի գիտական, իմաստասիրական և ուսումնական գործ մը, որուն թարգմանութեան համար կը պահանջուէր աւելի լայն հմտութիւն մը թէ՛ յոյն լեզուին և թէ՛ բնական գիտութեանց: Դժբախտաբար երկուքին մէջ ալ այնչափ զօրաւոր չ'երեւիր թարգմանիչս, ինչ որ փափաքելի պիտի ըլլար այսպիսի դժուարին գործի մը ձեռնարկելու համար: Բայց միւս կողմանէ ո՛վ կարող է տարակուսիլ անոր անզուգական հայագիտութեան վրայ, որ տիրացած հիմնապէս մայրենի բարբառին, կարծես ինքն է՝ որ կը կերտէ լեզուն, կը ստեղծէ բառերը, որոշ սահմաններ կը գծէ անոնց իմաստներուն և առումներուն, կը ձեւէ՝ կը ձուլէ քերականական կանոնները: Ճոխ միտք մը, բեզուն զրիչ մը, ուսկից կը հոսին ինքնաբերական վայելուչ, ներգաշակ, գունագոյն բացատրութիւններ, մանաւանդ երբ նիւթը նկարագրական է: Ո՛չ նուազ հմուտ վարդապետ մ'է, աստուածաբան մը, բարոյախօս մը, որ մերթ սրբազան հեղինակին պարզ և ուղիւղական մէկ իմաստին բարձր թիւիչ մը կու տայ, աստուածային շունչ մը գրեթէ, և չի խղճեր նոյն իսկ գեղչելու գրութեանս մէկ հաստուածը (Ս. ճառին մէջ), ուր կը կասկածի նշմարել Որոգիներան կարծիքի մը ստուերը, ինչպէս ուրիշ տեղ մը «բող» կամ «պոռնիկ» բառը չըսելու համար, հարկ կը զգայ ճարտար դարձուածով մը հասկըցնել զայն: Յոյն բնագիրը կ'ըսէ. «Որպէս զգաստիցն կանանց պատուականագոյն է գեղեցկութիւն քան զբողիցն, նոյնպիսի խախը է ի մէջ մերոցս բանից և արտաքնոցն»։ հայը կը թարգմանէ. «Որպէս զի չէ՛ ինչ կարօտ զարդարանաց գեղոյ՝ որ ինքն յանձնէ ունի զվայելչութիւն, նոյնպէս և Աստուծոյ պատգամքն չեն կարօտ պաճուճանաց» (էջ 61):

Մեր Ե դարու բոլոր թարգմանիչներուն մէջ՝ ինքնատիպ բան մ'ունի Վեցօրէից թարգմանիչը: Անոնք ընդհանրապէս, չափազանց հաւատարիմ գտնուելով բնագիր-

ներուն և հմուտ խորապէս յոյն լեզուին բոլոր լեզուական և քերականական ներբութիւններուն, կրցել են հայացնել Ս. Գիրքը և Ս. Հարց գրութիւնները դասական ընտիր, վայելուչ և յստակ լեզուով. իսկ մեր թարգմանիչը, առանց հեռանալու բնագրին իմաստէն, կ'ոստնուէ՝ կ'անցնի բուն թափով մը լեզուական և քերականական կանոններու վրայէն, և յետ կարգալու հեղինակին ամբողջ պարբերութիւն մը կամ հատուած մը, կ'իւրացնէ և կը դրոշմէ հոգւոյն մէջ անոր միտքը, և այդ ազդեցութեան տակ՝ կ'արտայայտէ ունեցած տպաւորութիւնը: Այս պարագային, բնականաբար, թարգմանիչը դուրս ելած իրմէ, իր վառ երեւակայութենէն տարուած, կը կրկնէ բառերը, կը դիզէ՝ կը բարդէ հոմանիշները, զանազան դարձուածներով կը բացատրէ մի և նոյն գաղափարը: Իբր ասպացոյց ըսածներուս և օրինակ մը տալու համար, կը դնեմ հոս դէմ առ դէմ քանի մը տող բնագրէն և Վեցօրէից հայ թարգմանութենէն.

Յոյն բնագիրը.

«Այս ուրեմն ջուրքն էին պատճառ չերեւելոյ երկրին և անպատրաստ զուլայն: Քանզի կազմութիւն և զարդարանք երկրի են՝ արգասաւորութիւն իւր, ազգի ազգի բողբոջը բուսոց՝ որ ի հովիտս վէտ վէտ ծածանեալք, մարգը զաւարագեղը և ծաղկազարդը, բլուրք պուրակազեղը և լեռինք անանախիտը հովանաւորք»։

Հիմ թարգմանութիւն (էջ 29)

«Եւ արդ յայտ եղեւ՝ թէ ջուրքն էին պատճառ երկրին չերեւելոյ, և անպատրաստ կազմութեան՝ նորին էին դարձեալ պատճառք: Այս է պատրաստութիւն կազմութեան երկրի, բոյսքն՝ որ անյատին ի նմին լինին նմին զարդարանք, ազգի ազգի բողբոջ մատոհմ բողբոջը խոտոց, որովք զարդարին ձորքն և հովիտքն, և ճեմին ճօճին ի վերայ երեսաց երկրի ի շնչել քաղցրաշունչ հողմոյ, մարգքն ծաղկազարդը և զաւար կանաչազեղը, արաք բուսարձակը և վիճակը պտղաւիցը, լեռինք անտառախիտը և բլուրք պուրակազեղը, ծառք վարձաւորք և տունկը հովանաւորք»։

Յայտնապէս կ'երեւի հոս տարբերութիւնը երկուքին. մին՝ աւելի սեղմ, կուռ, ամփոփ, առանց աւելորդ բառի կամ զարդի, ճշգրիտ պատկերը բնութեան արգասաւորութիւն, որ զուցէ չի ցնցեր՝ չի շլացներ այնքան ինչպէս միւսը, որ իր ճոխ, շար-

ժուն, կենդանի, ցայտուն իրականութեամբ կը վառէ՝ կը զուարճացնէ մարդուս երեւակայութիւնը սաստկութեամբ և զանազանութեամբ գոյներուն և իրարու յաջորդող պատկերներուն, «բազմատոհմ բողբոջը խոտոց, որովք զարդարին ձորք, և ճեմին ճօճին ի շնչել քաղցրաշունչ հողմոյ, արաք բուսարձակը, վիճակը պտղաւիցը, ծառք վարձաւորք, տունկը հովանաւորք», եւն, բոլորն ալ ծնունդ մեր թարգմանչին ստեղծող մտքին:

Սակայն սխալ պիտի ըլլայ հետեւցնել ասկէ, թէ թարգմանիչը ամենուրեք այս ազատութեամբ կը վարուի: Ո՛չ. բազմաթիւ են այն էջերը, ուր ան խղճմտօրէն կը հետեւի բնագրին գրեթէ բառ առ բառ, մանաւանդ երբ աստուածաբանական և բնագանցական ինդիւններու վրայ ըլլայ խօսքը, ինչպէս Աստուծոյ բնութեան (էջ 5-6) կամ տիեզերքին սկզբնաւորութեան (էջ 6-7) կը ճառուի. այս պարագային, թարգմանչին լեզուն կ'ըլլայ գերազանցօրէն յստակ, բիւրեղեայ, պարզ և հակիրճ, առանց կրկնութեան բառերու, բարձր և վսեմ՝ նման Յովբայ և Եսայիայ անմահ էջերուն: Իսկ երբ հեղինակը կ'ուզէ տալ երկնքին տակաւին անկատար և մռայլ ըլլալուն պատճառը, տեսէք թէ ինչ բառերով թարգմանիչը կը բացատրէ զայն: «զի ո՛չ արեգակն էր՝ որ բացատրէր քաղցրահայեաց ճառագայլուսաւորէր քաղցրահայեաց ճառագայլութիւն, և ո՛չ լուսին՝ որ ծագէր ճառագայլազարդ նշուիւք, և ո՛չ աստեղը փայլէին մեծապայծառ վառմամբ» (էջ 24). եւս աւելի երբ հիւլէին վրայ կը խօսի՝ հերքելով նախկին փիլիսոփաներուն թիւր կարծիքները (յէջ 25-27), ո՛վ պիտի չը կարծէ կարգաւ Եզնիկի ոսկեղէն տողերը: Կարծէ հեղինակը զուտ գիտական խըն-բայց ուր հեղինակը զուտ փառական խըն-բայց ուր վերացական իրերու վրայ դիւններու կամ վերացական իրերու վրայ իրարմոցն անասնոց և տնկոց ընթանալ

ըստ կարգի իւրաքանչիւր գնացից. զի իւրեւ բուն հարեալ ունիցին զմիմեանց մի ըստ միջէ ազգն, որ միմեամբք փոփոխին, որ շարժին և անցուցանեն զմիմեանս՝ իւրաքանչիւր յայտնութեամբքն ըստ իւրաքանչիւր շարժումն ժամանակացն, զորս վարենն իրրեւ ի հարկէ ժամանակօքն, որոց հաստատեալ կան բնութիւնք իւրեանց. և սորա՝ որ ունին հաղորդութիւն ընդ ժամանակսն, այսպէս վարին» (էջ 10): Այս անիմանալի պարբերութեան իմաստն է հետեւեալը, զոր կը թարգմանեմ յոյն բնագրէն. «Արդ մարմինք անասնոց և տնկոց, որք իբրու հոսանօք իմն վարին ի հարկէ և հպատակեն շարժման ծննդեան և ապականութեան, արժան է թէ անկցին ընդ բնութեամբ ժամանակի, որ հաղորդ է փոփոխելեաց»: Մերթ ընդ մերթ թարգմանչին շոյլ ճոխութիւնն և խօսքերուն յորդութիւնը, որոնցմով կը թուի պարտկել իր նուազ հմտութիւնը յոյն լեզուին, չափէն անցնելով՝ կը կորսնցնէ իր հմայքը և տաղտկալի կը դառնայ: Ան կը համարի մէկ բառով բաւական բացատրած չըլլալ սրբազան հեղինակին իմաստը, որուն համար դուրս կը գեղու իր ճոխ մտքին մէջ ամբարած բառերուն մթերքը, մէկը միւսէն աւելի գեղեցիկ, և այսպէս առանց զգալուն՝ երկայնաբան կ'ըլլայ, երբեմն ախորժելի և նոյն իսկ գրաւիչ, երբ մտքին հետ՝ սիրտն ալ կը գտնէ իր գոհացումը, ինչպէս այն «գոռոզ և ամբարհաւաճ» մարդուն նկարագրին մէջ (էջ 85-87): Այսպէս միշտ միասին կը գործածէ հետեւեալները, «ճեմիլ ճօճիլ» (էջ 29 և այլուր), «հիանալ զարմանալ» (էջ 3), «ունջ և սպառուած» (էջ 17), «խորհիլ խորհորդ» (էջ 26), «անբաւ և անյաւ» (էջ 25-26), «շահ մեծաշահ», «բարձրաբերձ բարձունք» (էջ 14, 24), «երազածագ» կամ «յանկարծածագ ծագումն» (էջ 36), «հաւաւակոյս կողմն» (էջ 8), «ճշմարտութիւն ճշմարիտ աստուածութեան» (էջ 5), «երկեւան երկմտութիւն» (էջ 6), «արգել և կրճիմն» (էջ 6), եւն: Ասոնց նման բացատրութիւններ անհամար են ամբողջ

զրքին մէջ: Սակայն երբեմն անհամ և տափակ բան մը կ'ըլլայ, բարեբախտաբար շատ քիչ անգամ, երբ մի և նոյն տողին մէջ երկու երեք անգամ կը կրկնուին անհարկի նոյն բառերը, ինչպիսի են. «Քանզի ո՛չ գոյր այլ բարբառ առաւել քան զայս բարբառը Մովսիսի, զոր բարբառը ցաւ յասելն», եւն (էջ 13). բնագիրը կ'ըսէ. «Ո՛չ այլազգ՝ ի խօսել զայնմանէ՝ բարբառեցաւ իմաստունն Մովսէս»: — «Զի մի ըստ միոյն ի մի մի արասցէ և կատարեսցէ, և զմիւսն ընդ միւսունն կցեսցէ և յօղեսցէ. այլ միարան միանգամայն զամենայն ընդմիջման մի ըստ միոյն յօղեալ ընդ միմեանս միարանեալ հաստատեաց կացոյց յանկարծ վաղվաղակի (զաշխարհ)» (էջ 13-14): Մարդ կը շուարի թէ ինչ ըսել կ'ուզէ այս բոլոր միերու և միարաններու խառնիխառն կուտակումը, մինչ յոյն բնագիրը պարզապէս կ'ըսէ. «Զի նոյն ինքն զմի մի ի մասանցն յօղեալ ընդ միմեանս՝ հաստատեաց զաշխարհ»:

Մեր թարգմանչին թերեւս միակ տկար կողմն է՝ հիմնապէս հմուտ չըլլալը յոյն լեզուին, որով յաճախ շփոթելով նմանաձայն կամ նմանագիր տառերը (մասնաւորապէս ձայնաւորները), երկբարբառները, չկրնալով որոշել յօղերը բառեւ, և ուշադիր չըլլալով հարկ եղածին պէս շեշտերուն, որոնք կը փոփոխեն բառերուն իմաստները, եւն, սխալ կը կարդայ զանոնք և հետեւաբար սխալ կը թարգմանէ: Պէտք է ըսել թէ թարգմանիչը՝ իր արուեստին ճարտարութեամբ՝ յաճախ անզգալի կ'ընէ այդ վրիպակները, սակայն անկարելի է որ ուշադիր աչքէ մը վրիպին, մանաւանդ երբ բնագրին հետ համեմատուի թարգմանութիւնը: Պէտք է նկատել որ, զրութեան նիւթն ալ բաւական բարդ և դժուարին ըլլալով, զարմանալի չէ՝ որ այդպիսի գայթակման տեղի ունենան, մանաւանդ երբ բնագիրը ձեռագիր է և ո՛չ տպագիր: Պարծեալ, այն բոլոր ուսումնական կամ բնական գիտու-

թեանց վերաբերող խնդիրները, ինչպէս աստղաբաշխական, երկրաչափական, բուսաբանական, կենդանաբանական, եւս աւելի ծովային ժմականերու, ձկներու և զեռուններու անունները, կրնային իրապէս անծանօթ ըլլալ թարգմանչին, և ինչպէս պահանջել որ ան վրիպակներ գործած չըլլայ: Եւ յետոյ, ինչո՞ւ ամէն թերութիւն թարգմանչին վրայ ծանրաբեռնել, քանի որ ձեռագիրներու օրինակոյնները յաճախ կ'ամ տգիտութեամբ, կ'ամ անհոգութեամբ, և մերթ իմաստակութեամբ՝ իրենց անծանօթ անունները կ'ամ բառերը կը փոխեն, կը զեղչեն կամ կ'աղճատեն՝ կարծելով ուղղել զանոնք: Այո՛, կան վրիպակներ՝ որ ուղղակի թարգմանչին սխալ ընթերցման արդիւնք են, ինչ որ կրնայ պատահիլ ամէն մարդու, և ահա ատոնցմէ կը դնեմ հոս մի քանի օրինակներ, իւրաքանչիւրին հակիրճ լուսաբանութիւններ տալով:

Ա. Սխալ ընթերցման վրիպակներ.

1). οἰκεῖος (α, ον. ած.) — կը նշանակէ «յատուկ, պատշաճ, յարմար». թարգմանիչը շփոթելով οἰκία (տուն) բառին հետ, կը դնէ «բնակութիւն» (Ա. 4):

2). πόνος — կը նշանակէ «ուժ, կորով, զօրութիւն». թարգմանիչը կը դնէ «համբերութիւն», շփոթելով հաւանօրէն πόνος բառին հետ, որ կը նշանակէ «ցաւ, նեղութիւն, համբերութիւն» (Գ. 1):

3). μίσχος — որ է «ցօղուն, բուն, կոթուն». հայ թարգմանիչը կը դնէ «կորիւն». շփոթելով μίσχος բառին հետ, որ իրօք կը նշանակէ «ուրիկ, ձագ, կորիւն», թէ և սա կը նշանակէ նաեւ «ծիղ, ճիւղ»:

4). ἀπλάνες ἀστέρεις — որ են «հաստատուն աստեղք». թարգմանիչը բոլորովին հակառակը կը դնէ «մոլորեցուցիչ աստեղք», ուշ չդնելով անշուշտ ձ ժխտական տառին:

Բ. Այն բոլոր անունները բոյսերուն, եւս աւելի ժմականերուն, ձկներուն, եւն, որոնք կ'ամ անծանօթ են իրեն և կ'ամ անոնց համապատասխան հայ բառերը չի

գիտեր, նոյն կը պահէ զանոնք տառադարձելով:

1). κόγχη — որ է «խեցի». թարգմանիչը կը դնէ «կոնք»:

2). ἔγχελυς — որ է «օձաձուկն». թարգմանիչը կը պահէ «ենքեղէս». ուրիշ տեղ մ'ալ (Վեցօր. էջ 183) նոյն բառը կը թարգմանէ «մթիւ և մօղուկ»:

3). καρχίνος — որ է «խեցգետին, խեչափառ». թարգմանիչը կը դնէ «կարկինոս», և կ'աւելցնէ «որ է՝ խեցգետին» (Վեցօր. Է. ճառ):

4). ἐχενίς — որ է «նաւակալ» ձուկը՝ թարգմանութեամբ բառին. թարգմանիչը նախ կը դնէ «եքենէիս», և յետոյ կ'աւելցնէ «նաւակալ»:

5). μάραθρον — որ է «վայրի սամիթ». հոս թարգմանիչը կը դնէ նախ «շումբայ», աւելցնելով «որ է՝ սամիթ վայրենի» (Վեց. էջ 186):

6). ὄρεπαις — որ է «արահունձ», վայրի կամ ծովի ծիծառ. թարգմանիչը կը դնէ «մաքալուկ» (Վեց. էջ 161):

7). ἄγχορα — որ է «խարիսի». թարգմանիչը կարծելով տեսակ մը զեռուն, կը դնէ «անկիրոս» (Վեց. էջ 150): Սակայն հրատարակիչը անդրադառնալով թարգմանչին սխալը, կ'ուղղէ և էջին ստորեւ կը դնէ «խարիսի»:

Նոյնպէս սխալ հասկցեր և թարգմաներ է երկու հետեւեալ բառերը, որոնք սովորական և ծանօթ բառեր են.

8). περιστέρα — որ է «աղաւնի». ինքը կը թարգմանէ «ծիծառ», և իրմէ կ'աւելցնէ «հոլամուկը, սարիկը» որ չկան բնագրին մէջ. (Վեց. էջ 163):

9). πελαργός — որ է «արագիւ». թարգմանիչը կը դնէ «ճայ» (Վեց. էջ 168), որ սխալ է. «ճայ» յունարէն կ'ըսուի κοίτης:

Սակայն շատ ճշգրտէն և զեղեցիկ կերպով կը թարգմանէ թռչուններուն տեսակները, «հերձաթեւ», սրաթեւ, մաշկաթեւ», եւն (Վեց. էջ 162):

Գ. Թարգմանիչը յաճախ բառերուն յօղերը (δ, γ, αἰ), նախադաս կամ յետադաս

մասնիկները և շաղկապները (καί, δέ), եւն, կարծելով որ բառերուն մաս կը կազմեն, զանոնք ալ կը տառադարձնէ.

1). καί φάλαι — որ է «և կէտք». թարգմանիչը կը դնէ «կեփաղք»:

2). αἰ πινυαί — որ է «խեցեմորթք, խեցիք գաղտակրի». թարգմանիչը՝ ո՞ գիտէ ինչ անասուն կարծեր է՝ որ կը դնէ «եպինէս գազան»! (Վեց. էջ 152):

3). δέ γαλαί — որ է «իսկ աքիսք». թարգմանիչը կը դնէ «դեգաղք»:

4). γήγη — որ է «գետարծուի». թարգմանիչը կը դնէ «եփենէ»:

Երբեմն ալ կը շփոթէ οὗτε կամ οὕτω ժխտական մակբայը οὕτω հաստատականին հետ, որով կը պատահի որ՝ ինչ որ հեղինակը կը հաստատէ, նոյնը կը ժխտէ թարգմանիչը, և փոխադարձաբար: Ասոր կրնայ օրինակ մ'ըլլալ հետեւեալը, ուր ինչ որ բնագիրը կը ժխտէ բացարձակապէս, «Եւ այսոցիկ ո՛չ որ յամառեսցի ընդդէմ», «καί τοῦτοι οὐδείς ἀντερεῖ», թարգմանիչը անորոշ կամ երկբայական իմաստ մը տալով կ'ըսէ. «Եւ ընդ այսր ընդդէմ թերեւս որ յամառէ» (Վեց. էջ 34), անշուշտ οὐδείς — ը կարգաւով οὐδ'εἰ, որ կը նշանակէ «թէ և», մերթ «թերեւս» իմաստն ալ ունի:

Դ. Բայց ինչ որ ներելի պիտի չըլլայ թարգմանչին, ըստ իս, այն է՝ որ նոյն իսկ այն բառերը՝ որոնց հայերէններն ունին, և որոնք կը գտնուին Ս. Գրքին հայ թարգմանութեան մէջ, անոնց յունարէնը կը պահէ և կը դնէ տառադարձելով:

1). σχίνος — որ է «հերձի», գործածուած Ս. Գրքին մէջ (Դան. ԺԳ. 54). ինքը կը դնէ «սքինոս»:

2). κόκκος — որ է «կարապ». (Ղեւտ. ԺԱ. 17). ինքը կը դնէ «կիկնոս»:

3). γαλαί — որ է «աքիսք». (Ղեւտ. ԺԱ. 29). ինքը կը դնէ (նախորդ δέ մասնիկը միացուցած) «դե-գաղք»:

4). γήγη — «գետարծուի». (Ղեւտ. ԺԱ. 13), ինքը կը դնէ (յի յօդն ալ միացուցած) «ե-փենէ»:

